

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder

Lone Sundahl Olsen

Cand.Psych., ekstern lektor ved Institut for Kommunikation & Psykologi, Aalborg Universitet, Ph.d.-stipendiat, Tilknyttet forskningsprojektet NASUD og forskningsenheden Cognitive Psychology Unit – CPU.

Kristine M. Jensen de López professor mso, Institut for Kommunikation & Psykologi, Aalborg Universitet. Ph.d. grad i udviklingspsykologi, Cand. Psych.. Leder af forskningsprojektet NASUD - Normal og atypisk sproglig udvikling hos danske førskolebørn og skolebørn, inklusiv standardisering af dansk test der måler grammatisk forståelse (TROG-2). Leder af forskningsenheden Cognitive Psychology Unit – CPU. Leder af Clinic for Developmental Communication Disorders (Sprogklinikken).

277

På institutioner og skoler i Danmark oplever man i stadig højere grad, at man i den pædagogiske praksis må forholde sig til børn og elever der vokser op med mere end et sprog. Debatten om tosprogethed præges i nogen grad af udokumenterede påstande og fordomme i forhold til konsekvenserne af det at tilegne sig to sprog samtidig. Nærværende undersøgelse har set nærmere på læse-, skrive- og kognitive færdigheder hos danske simultane tosprogede børn. Børnene blev testet med i alt syv forskellige tests, der afspejler børnenes læse-, skrive- og kognitivefærdigheder. Resultaterne blev sammenlignet med resultaterne fra en kontrolgruppe af etsprogede børn fra samme køn og skoleklasse. De overordnede resultater viser, at læse-, skrive- og kognitivefærdigheder hos de tosprogede børn er lige så godt og i nogle tilfælde faktisk bedre end resultaterne hos de etsprogede børn. Følgende artikel redegør først for den teoretiske baggrund for undersøgelsen, efterfulgt af en beskrivelse af

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
 Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

den anvendte forskningsdesign og udvalgte resultater fra undersøgelsen, for til sidst at afrunde med en diskussion af resultaterne og implikationer for den pædagogiske praksis.

Baggrund for undersøgelsen

Danske børns læse- og skrivefærdigheder påkalder sig ofte stor opmærksomhed fra forskere, undervisere og politikere. En opmærksomhed som synes ganske naturlig i betragtning af at al evidens peger på, at netop disse færdigheder har markant betydning for børns uddannelsesmæssige fremtid. Forskellige fagfolk, der arbejder med børns sprog, citeres jævnligt for, at danske børn har en forsinket og mangelfuld udvikling af læse- og skrivefærdigheder på dansk. Et forhold der bl.a. er kommet til udtryk i OECD's PISA undersøgelser, hvor man fx i 2003 fandt at 17 % af de danske afgangselever forlader folkeskolen som funktionelle analfabeter og har så ringe funktionelle læsefærdigheder, at de formodentlig får vanskeligheder med at klare en ungdomsuddannelse. I debatten fremhæves det ofte, at særligt tosprogede danske børn og unge har problemer med at lære at læse og skrive dansk. Og faktum er, at man i institutioner og skoler i dag i stigende grad oplever, at man i den pædagogiske praksis må forholde sig til netop tosprogede børn, der står overfor den opgave at skulle tilegne sig mere end et sprog. Der hviler således en stor byrde på pædagoger og lærere i forhold til at sikre den optimale tilegnelse af det danske sprog og dermed øge sandsynligheden for, at disse børn ikke bliver tabere i uddannelsessystemet.

Tosprogethed beskrives i debatten ofte som en entydig gruppevariabel med en negativ homogen virkning på børns udvikling af skolemæssige færdigheder. En af konsekvenserne af denne tilgang til tosprogethed er, at sproglige vanskeligheder og problemer med tilegnelsen af skolemæssige færdigheder hos et tosproget indskolingsbarn i vidt omfang forklares som et resultat af netop tosprogetheden, og det faktum at barnet skal forholde sig til to sprog. Denne forklaring øger ikke alene risikoen for, at man overser indlæringsvanskeligheder, specifikke sprogforstyrrelser eller ordblindhed, men den øger også sandsynligheden for, at forældre, der selvfølgelig ønsker det bedste for deres børn, til tider føler sig presset til udelukkende at tale dansk med deres barn.

I store dele af verden er det at vokse op som tosproget normen frem for undtagelsen, og selvom det ikke gør sig gældende for Danmark, så finder mange mennesker det fascinerende, når et barn er

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
 Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

i stand til simultant at tilegne sig to eller flere sprog. Der er dog sjældent langt fra at se tosprogetheden som en fascinerende særlig egenskab hos et barn til at se den som årsagen til eventuelle vanskeligheder hos et barn.

Tosprogethed og den kognitive udvikling

Historisk har konsekvenserne af simultan sprogtilegnelse for et barns generelle sproglige og kognitive udvikling været præget af fordomme. Op gennem det meste af det tyvende århundrede var den dominerende opfattelse, at tosprogede børn generelt udviste akademiske eller intellektuelle mangler (f.eks. Smith 1923; Haugen, 1956; Kittel, 1959). Disse undersøgelser anses dog i dag for at være uvidenskabelige. Årsagerne hertil er, at man i mange af disse undersøgelser dels sammenlignede børn fra socialt dårlige stillede indvandrere med børn fra middelklassen, og dels at undersøgelserne ofte kun blev gennemført på indvandrers barnets andet sprog. Senere videnskabelige undersøgelser understøttede dog opfattelsen af tosprogethed som en ulempe for tosprogede børn, idet disse undersøgelser påviste, at tosprogede førskolebørn ofte havde et mindre ordforråd i hvert af deres sprog end etsprogede børn (Ben-Zeev, 1977, Tsushima & Hogan, 1975; Lemmon & Goggin, 1989; Cobo-Lewis Pearson, Eilers & Umbel, 2002). Den dag i dag bruges dette fund ofte som argument mod tosprogethed.

Vygotsky var en af de første, som foreslog at tosprogethed også kunne have en gavnlige effekt for børns kognitive udvikling (1962). Vygotsky foreslog at, tosprogede børns erfaringer med flere sprog gør, at de lærer at se deres sprog som et bestemt system ud af mange og at se deres sprogs fænomener i mere generelle kategorier, hvilket formodentlig giver det tosprogede barn en øget bevidsthed omkring lingvistiske operationer (Vygotsky, 1962, p. 110).

Vygotskys tanker blev delt af Pearl og Lambert (1962). De gennemførte en empirisk undersøgelse, der for første gang viste, at tosprogede børn klarede sig bedre end etsprogede børn i en intelligens test, der både testede verbal og non-verbal intelligens. Børnene som deltog i undersøgelsen var balanceret tosprogede, det vil sige, at børnene havde lige gode færdigheder i sine to sprog. Dette faktum var medvirkende til, at der blev ført en diskussion af, hvorvidt den veludviklede tosprogethed var årsagen til den højere intelligens hos de tosprogede børn eller omvendt. Nyere forskning (Leopold 1970; Bialystok 1988; Cromdal 1999) har vist, at tosprogede

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
 Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

børn ofte bedre forstår sætningsopbygning og grammatik end et-sprogede børn, og at tosprogede børn derfor kan have visse kognitive fordele især i forhold til bevidst omgang med sproget.

Ifølge Ben-Zeev (1972) kan tosprogede børn tænkes at have en fordel i opgaver, der involverer symbolsk fleksibilitet, fordi deres situation, hvor de dagligt oplever to forskellige symboler for næsten alle objekter, er med til at fremskynde forståelsen af symboler og begreber. Tosprogede børn er tvunget til at vælge - bevidst eller ubevidst - hvilket sprog de skal bruge, hvis de ønsker at blive forstået eller accepteret af deres nærmeste. Endvidere fremhæves der ofte i litteraturen, at tosprogede har en særlig mulighed for at forstå, at sproget er nogle tilfældige sammensætninger af lyde, der ikke i sig selv har noget med tingene at gøre (Goetz, 2003; Holm & Laursen, 2000; Cromdal, 1999; Ben-Zeev, 1972). Som understreget af Vygotskys (1962) er der ikke nogen indre logik i, at en ting med sider i hedder bog. Man kunne lige så godt bruge lydene i det engelske ord for bog *book* eller det tyrkiske ord *kitap* til at referere til den selv samme genstand. Der antages altså at tosprogede nemmere kan forholde sig til sprog som sprog og ikke blot tager et sprogligt udtryk for givet. Med andre ord antages det, at det tosprogede barn udvikler en højere evne til metasproglig bevidsthed tidligere end et-sprogede børn. De nye forskningsresultater viser, at tosprogethed kan være en fordel i forhold til at støtte barnets kognitive udvikling, måske især hos børn der vokser op i familier med få ressourcer. I en ny undersøgelse, hvor man sammenlignede sproglige og kognitive færdigheder hos henholdsvis lav indkomst ensprogede børn i Portugal og tosprogede (portugisisk-luxemburgsk) minoritetsbørn fra lav indkomst familier i Luxemburg, fandt man, at de tosprogede børn var foran de ét-sprogete børn på en række kognitive færdigheder (Engel de Abreu, Cruz-Santos, Tourinho, Martin & Bialystok, i tryk).

Tosprogethed og udviklingen af læse- og skrivefærdigheder

Flere forskere har fremhævet, at man på baggrund af denne tidligere udvikling af metasproglig bevidsthed hos det tosprogede barn, forventer at tosprogethed som faktor vil have en særlig betydning i forhold til barnets udvikling af læse- og skrivefærdigheder, da disse færdigheder hviler på et samspil mellem relativt komplekse sproglige færdigheder (Cromdal 1999; Bialystok & Herman 1999). På denne baggrund er det forholdsvis overraskende, at litteraturen omkring

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

tosprogethed kun i begrænset omfang behandler tosprogede børns læse- og skriveudvikling. Studier indenfor forskningen af tosprogethed har historisk set fokuseret på den mundtlige sproglige udvikling og forsømt udforskningen af tosprogede børns boglige færdigheder som evnen til at læse og skrive (Carrell 1989, Bialystok & Herman 1999; Bialystok et al., 2003).

Forskningen i sammenhængen mellem tosprogethed og udviklingen af læse- og skrivefærdigheder har naturligt nok ofte fokuseret på det tosprogede barns tidligere udvikling af sproglige bevidsthed. Man har dog også set nærmere på andre dele af barnets kognitive udvikling. I deres artikel fra 1999 diskuterer Bialystok & Herman på baggrund af studier indenfor såvel udviklingen af læse- og skrivefærdigheder som tosprogethed den mulige effekt af tosprogethed på udviklingen af de kognitive færdigheder, som er fundamentale for tilegnelsen af læse- og skrivefærdigheder. Gennem en metaanalyse af litteraturen og tidligere studier diskuterer Bialystok og Herman, (1999), hvorvidt tosprogede børn adskiller sig fra deres etsprogede kammerater i tilegnelsen af de kognitive færdigheder, som man anser for at være væsentlige i forhold til at udvikle læse- og skrivefærdigheder. Artiklen konkluderer at i mange aspekter af den kognitive udvikling, som går forud for udviklingen af læse- og skrivefærdigheder, ser tosprogede børn ud til at udvikle sig med en anden fart og på en anderledes måde end de etsprogede børn. Forskellene i udviklingen af læse- og skrivefærdigheder mellem de to grupper var dog multidimensionelle, forstået på den måde, at nogle af forskellene så ud til at være en ulempe for de tosprogede børn, fx ordforrådet, mens andre så ud til at være en fordel for dem, fx den sproglige eller fonologiske bevidsthed. Fonologisk bevidsthed betegner evnen til at skifte fokus fra ordets betydning til ordets lydlige opbygning. Fonologisk bevidsthed har vist sig at være af stor betydning for udviklingen af læse- og skrivefærdigheder, der er således konsensus om, at børn der har en god fonologisk bevidsthed har lettere ved den første læseindlæring (Bialystok et al., 2003).

Nærværende undersøgelse

Udgangspunktet for nærværende undersøgelse var at undersøge udviklingen af læse- og skrivefærdigheder hos børn, som vokser op i Danmark i en tosproget familie, hvor enten moderen eller faren har og bruger et andet indoeuropæisk modersmål end dansk. Fokus for undersøgelsen var således *simultane* tosprogede børn,

som vokser op i Danmark med dansk og et andet indoeuropæisk sprog fra starten af sprogtilegnelsesprocessen. Formålet med undersøgelsen var med udgangspunkt i den eksisterende viden omkring tilegnelsen af læse- og skrivefærdigheder at belyse, hvilken betydning simultan tosprogethed som faktor har for afgrænsede aspekter af barnets tidlige udvikling af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder

Deltagere

I alt 30 danske børn deltog i undersøgelsen. Femten af børnene var tosprogede børn (ni piger og seks drenge). De tosprogede børn blev rekrutteret gennem internettet og annoncer i aviser. Alle de tosprogede børn er opvokset i Danmark med to sprog fra fødslen. I alle hjemmene talte den ene af forældrene dansk, mens den anden talte enten engelsk, tysk eller fransk. Valget af udelukkende germanske og keltiske sprogtyper skyldtes for det første et ønske om, at sprogene var forholdsvis ensartede og byggede på samme skriftsystem. For det andet blev disse sprog valgt ud fra en betragtning om, at disse landes kultur har relativt meget til fælles. Målet hermed var, at den forskel som blev fundet imellem de ét- og tosprogede børn, ikke skulle kunne tilskrives kulturelle forskelle i deres respektive familiesystemer. Valget af disse sprogtyper skete således ud fra et ønske om at kontrollere kulturen ved at holde den konstant. Alle de tosprogede børn brugte begge sprog dagligt og skulle lære at læse og skrive på begge sprog. Børnene varierede i alderen fra 8-12 år med en gennemsnitsalder på 9.4 år. Alle de tosprogede børn gik i en dansk skole (1.- 5.klasse). Socioøkonomisk og sociokulturelt var de deltagende familier relativt homogene (alle familierne havde en SES-status målt på deres årlige indkomst på mellem 300.000-500.000 kr.).

De resterende 15 børn i undersøgelsen var etsprogede børn, som fungerede som kontrolgruppe for de tosprogede børn. En gennemgang af litteraturen fremhæver følgende faktorer som værende af særlig betydning for niveauet af børns læse- og skrivefærdigheder: køn, alder, forældrenes SES, klassetrin og det generelle faglige niveau i barnets klasse (Vellutino, 2003). Børnene i kontrolgruppen blev derfor rekrutteret fra den samme klasse som det tosprogede barn. Kriteriet for deltagelse i kontrolgruppen var, at der kun blev talt dansk i barnets hjem. Kontrolbarnet blev ligeledes matchet med det tosprogede barn i forhold til faktorerne: Køn, alder og SES. De et-

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

sprogede børn varierede i alderen fra 8-12 år med en gennemsnitsalder på 9.3 år.

Procedure og testmateriale

Der blev udarbejdet et samlet undersøgelsesbatteri, som inddrog tre forskellige opgavetyper: 1) Skrive- og læseprøver 2) Ordforrådsopgave 3) Metakognitive færdigheder. Endvidere så blev alle forældrene til tosprogede børn bedt om at udfylde et spørgeskema. Alle børnene blev testet på dansk.

1) Læse- og skriveprøverne

Materialet til at undersøge børnenes læse- og skrivefærdigheder bestod af en læseprøve, en skriveprøve og en staveprøve. Alle prøverne bliver anvendt i den danske folkeskole. Ingen af de deltagende børn havde prøvet de anvendte prøver forud for denne undersøgelse.

- **Læseprøven:** (miniSL1, miniSL2, SL60, SL40). Afhængig af barnets alder fik det en af disse læsetests. MiniSL er danske læseprøver, der er udviklet til at undersøge børns begyndende læsefærdigheder. Prøverne består af en række forskellige sætninger. I hver sætning skal barnet markere et billede ud af fem, som udtrykker det samme meningsindhold, som den læste sætning.
- **Skriveprøven:** I denne opgave fik barnet udleveret et skriveoplæg i form af en tegning af en pige med en bold foran en bil, hvorefter barnet blev bedt om at skrive en historie, der passede til tegningen.
- **Staveprøven:** I denne opgave fik barnet en delprøve fra SUP, som er en diagnostisk læse- og retskrivningsprøve. I delprøven skulle barnet stave 28 forskellige ord. De 8 ord er ikke fonetiske ord, dvs. ord, der klart staves anderledes end de siges, mens de 20 resterende ord er fonetiske ord, der i nogen udstrækning staves, som de siges.

2) Ordforråd

Barnets ordforråd blev bestemt på baggrund af en spontan fortælling. Barnet blev introduceret til Mayer's "Frog Story" (1969), som er en billedbog. Barnet blev bedt om at kigge bogen igennem for derefter at fortælle en historie ud fra billederne.

3) Metakognitive færdigheder:

- **Opmærksomhed og fonologisk hukommelse:** I denne opgave blev delprøven talspændvidde fra WISC-III (Wechsler, 2001) anvendt. Barnet fik læst en sekvens af tal højt, hvorefter det blev bedt om at gentage hver sekvens i den samme rækkefølge (talspændvidde forfra) eller i omvendt rækkefølge (talspændvidde bagfra).
- **Sproglig bevidsthed:** En dansk oversættelse af Cromdals symbolerstatningsopgave (Cromdal, 1999). Barnet fik læst 10 sætninger højt. Efter hver sætning blev barnet bedt om at gentage sætningen, dog med den ændring, at subjektet i hver sætning skulle erstattes med ordet *kage*. Børnene fik besked på, at de kun måtte erstatte subjektet og at de kun måtte bruge *kage* i ental. Entalsformen skulle således også anvendes, når subjektet i den første sætning fx var flertal. Eksempelvis blev følgende sætning givet til barnet: "*Tigerne i zoo er ofte meget sultne*". Barnet var her primet til at sige: "*Kage i zoo er ofte meget sultne*". Barnet gennemgik forud for testningen en grundig træning med andre ord end targetordene, og den egentlige testning gik først i gang, når barnet forstod reglerne for legen.

Al testningen blev optaget på en båndoptager. Forældrene til de tosprogede børn blev alle bedt om at udfylde et spørgeskema omkring familiens anvendelse af sprog i dagligdagen. De blev endvidere bedt om at vurdere deres barns sproglige formåen på en skala fra 0-5 (se tabel 1).

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

	Beskrivelse
0	Ikke i stand til at tale sproget; har få ord; kan ikke producere sætninger; kun i stand til at forstå få ord
1	Kan ikke tale sproget; har nogle få ord; forstår grundindholdet i; hvad der bliver sagt.
2	Kan tale sproget, men begrænset færdigheder med mange grammatiske fejl og et meget begrænset ordforråd; forstår grundindholdet i hvad der bliver sagt.
3	Gode færdigheder; nogle grammatiske fejl; ordforrådet er knyttet til bestemte kontekster men godt i disse kontekster; forstår det meste af, hvad der bliver sagt.
4	Rigtig gode færdigheder; få grammatiske fejl; af og til mangler i ordforråd; forstår næsten alt, hvad der bliver sagt
5	Modersmålsagtige færdigheder; sjældent grammatiske fejl; meget godt ordforråd, forstår alt, hvad der bliver sagt.

Tabel 1: Skema til vurdering af børns tosprogethed. Frit oversat efter Gutiérrez-Clellen & Kreiter, 2003.

Kodning og dataanalyse

Hver delprøve blev kodet på forskellige vis. Læse-/skriveprøverne blev kodet på følgende måde:

- Læseprøven: Tiden anvendt og antal fejl blev målt.
- Skriveprøven: Antal forskellige ord.
- Staveopgaven: Procentvis antal stavefejl.

Færdigheder i ordforråd og de metakognitive opgaver blev kodet på følgende måde:

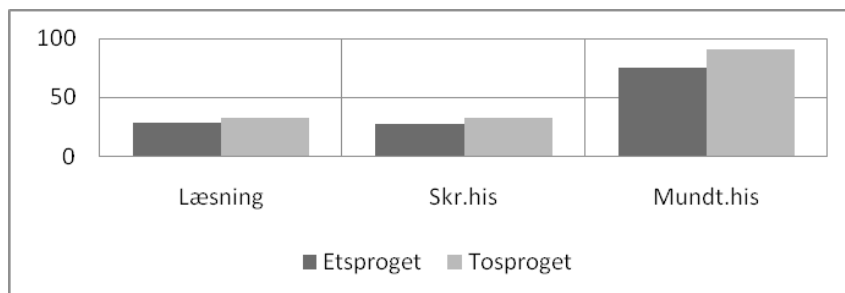
- Mundtlig fortælling: Antal forskellige ord og typen af ord anvendt i fortællingen, "Frog Story" samt antallet af mentale ord, som barnet anvender spontant, når det fortæller historien.
- Talspændvidde: Antal genkaldte tal (både forlæns og baglæns).
- Symbol erstatning: Antal korrekte erstatninger.

Formålet med forældre spørgeskemaet var at kunne vurdere barnets grad af tosprogethed. Forældrene angav selv direkte deres vurdering af barnets tosprogethed. Da forskning har påvist, at der er en god korrelation mellem evnen til at fortælle en historie fra en ordløs billedbog og spontane mundtlige færdigheder i det anvendte sprog (Herman, 1996), blev forældrenes vurdering af deres barns

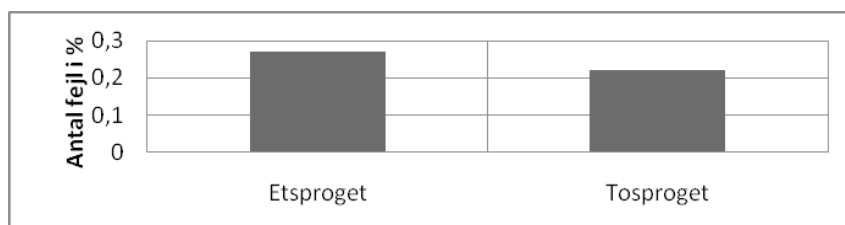
sproglige færdigheder endvidere sammenlignet med barnets spontane fortælling til den ordløse billedbog.

Resultater

Resultaterne fra læse-/skriveopgaverne viste, at de et- og tosprogede børn klarede sig næsten lige godt i samtlige opgaver. Der blev således ikke fundet nogen signifikant forskel mellem de to gruppers præstation (se figur 1 og 2).

Figur 1: De tre læse-/skriveopgaver: Læsning, skriftlig historie og mundtlig historie.

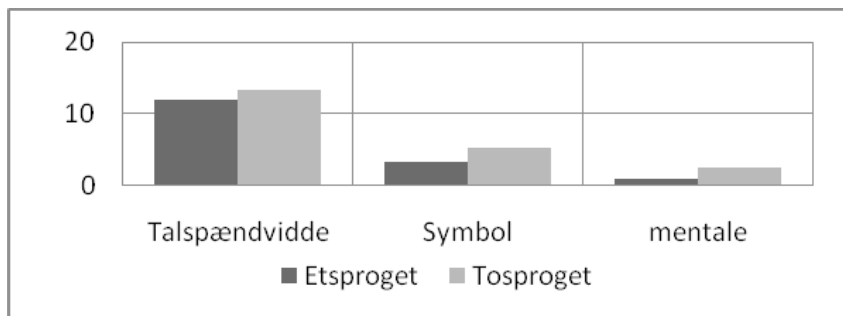

Figur 2: Antallet af fejl i staveprøven i %.

Det er særligt overraskende, at der ikke er nogen signifikant forskel på de to sproggruppers anvendelse af ord i både det skriftlige og det mundtlige narrativ. Megen forskning har således vist, at tosprogede generelt har et mindre ordforråd i hvert af deres sprog end etsprogede. Resultaterne indikerer, at dette ikke er tilfældet for de børn, som deltog i nærværende undersøgelse.

I de metasproglige/metakognitive opgaver klarede de tosprogede børn sig bedre end deres etsprogede kammerater. Faktisk klarede de sig signifikant bedre i alle tre opgaver: De huskede flere tal ($p=.050$), de var i stand til at foretage flere korrekte symbolerstatninger ($p=.004$), og endelig så anvendte de flere mentale beskrivelser i deres fortælling til Mayer's "Frog Story" ($p=.017$) (se figur 3).

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
 Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

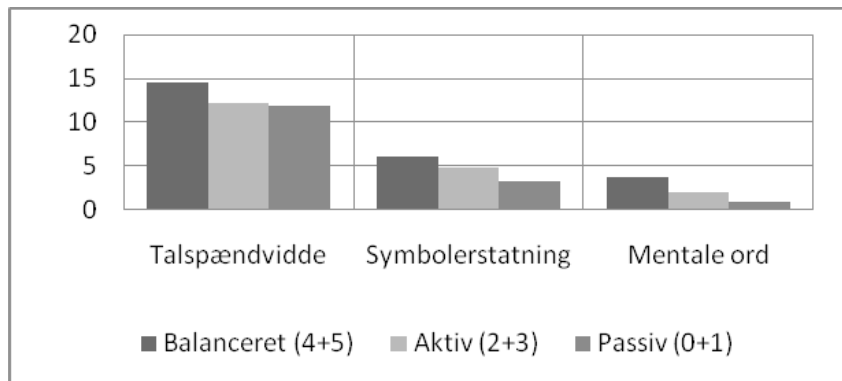
Figur 3: De metasproglige-/metakognitive opgaver.

Nærmer analyse af dataene viser dog, at den signifikante forskel i præstationen i de metasproglige/metakognitive for de et- og tosprogede børn udlignede sig med alderen. Således var der ikke længere nogen signifikant forskel mellem sproggruppe og præstationen i de metakognitive færdigheder for børnene i 3. til 5. klasse.

Dataene fra spørgeskemaerne viste, at der i alle de tosprogede familier blev talt to sprog i hjemmet. I ti af familierne var det moren, som havde et andet sprog, og i de resterende fem familier var det faren. Alle de tosprogede børn hørte og talte mest dansk i løbet af ugen (gennemsnitlig 75 % af tiden). Syv af børnene blev af deres forældre karakteriseret som værende balanceret tosproget, (rating 4 eller 5) mens 6 børn blev karakteriseret som værende aktiv tosproget (rating 2 og 3) og kun 2 af de tosprogede blev af deres forældre vurderet til at være passiv tosprogede (rating 0 og 1). (For uddybning af ratings se tabel 1). Alle de tosprogede børns forældre angiver, at de er bevidste om, at deres barn bliver stimuleret i det sprog, som ikke er dansk og alle ønsker, at deres barn bliver i stand til i hvert fald at læse, men også gerne at skrive på begge sprog.

Yderligere analyse af dataene viste en signifikant positiv korrelation mellem graden af tosprogethed og barnets færdigheder i metasproglige-/metakognitive opgaver. De tosprogede børn der af deres forældre blev vurderet til at være balanceret tosprogede (rating 4 og 5) klarede sig signifikant bedre i de tre metasproglige-/metakognitive opgaver end de tosprogede børn, der af deres forældre var blevet bedømt til ikke at være balanceret tosprogede (score >4) (se figur 4).

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
 Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

Figur 4: Graden af tosprogethed som faktor.

De tosprogede børn, der af forældrene blev vurderet til ikke at være balanceret tosproget, klarede dog fortsat de tre metakognitive/lingvistiske opgaver bedre end de etsprogede børn, men forskellen var ikke længere signifikant.

Der blev ikke fundet nogen sammenhæng mellem graden af tosprogethed og børnenes præstationer i læse-/skriveopgaverne.

For at samle op på ovenstående resultater, så viste nærværende undersøgelse at:

- De et- og tosprogede børn klarede sig lige godt i de deciderede læse-/skriveropgaver.
- De tosprogede børn klarede sig signifikant bedre end de etsprogede børn i de metasproglige-/metakognitive opgaver
- De tosprogede børn, der var flydende i begge deres sprog klarede sig signifikant bedre i de metasproglige-/metakognitive opgaver end de tosprogede børn, som ikke var flydende på deres to sprog.

Mulige forklaringer på resultaterne

Undersøgelsen viser at simultan tosprogethed bidrager til børns tilegnelse af metakognitive/lingvistiske færdigheder og formodentlig også delvis til tidlig tilegnelse af læse- og skrivefærdigheder. En opvækst som simultan tosproget påvirker formodentlig barnets tidlige udvikling af opmærksomhedskontrol og giver dem en meta-kognitiv fordel. En fordel, som formodentlig har en positiv påvirkning på den tidlige tilegnelse af læse- og skrive færdigheder, men det er dog uvist om denne formindskes eller helt forsvinder senere hen i skoleårene. Nogle af resultaterne fra undersøgelsen indikerer at forskellen mel-

lem de et- og tosprogede børn bliver udlignet med alderen. På grund af det lille deltager antal i undersøgelsen er det dog nødvendigt med yderligere forskning for at kunne afklare dette spørgsmål.

Spørgsmålet er, hvordan man kan forklare den metasproglige-/metakognitive fordel hos de tosprogede børn? En mulig forklaring kunne være, at det tosprogede barns evige skift mellem to sprog opøver barnets evne til at filtrere forstyrrelser fra. Tosprogede børn er, i kraft af at de må forholde sig til mere end et sprog, i højere grad er tvunget til at rette deres opmærksomhed mod lingvistiske inputs, hvor et barn, der udelukkende anvender et sprog, vil fokusere på mening. Tosprogede børn må oftere end etsprogede børn adskille lingvistiske og konceptuelle informationer og rette opmærksomheden mod specifikke dele af sproget. Brugen af flere sprog øger behovet for kontrol for at kunne foretage et valg af relevante informationer. Det vil sige, at det tosprogede barn ubevidst må regulere og føre kontrol med informationsprocesserne på en anden måde end det etsprogede barn, der ikke i samme grad som det tosprogede barn har brug for at udvælge relevante informationer. Skiftet mellem to sprog påvirker derfor formodentlig det tosprogede barns tidlige bevidsthed omkring lingvistiske handlinger og barnets evne til at kontrollere den sproglige opmærksomhed. En øvelse som kan antages at medfører en generel fordel i løsningen af meta-kognitive opgaver.

Det naturlige spørgsmål i forlængelse heraf er naturligvis, hvorfor det tosprogede barn ikke opnår samme fordel i læse-/skrive opgaverne, der på sin vis også kræver, at barnet kontrollerer sin opmærksomhed. Som påpeget af Bialystok & Ryan (1985), så stiller læse-/skrive opgaver større krav til barnets evne til at analysere lingvistisk viden, end de gør til barnets evne til at kontrollere opmærksomhed og filtrere forstyrrelser fra.

Undersøgelsen viser ligeledes, at tosprogethed ikke er en simpel variabel. Jo mere balanceret det tosprogede barn (ifølge sine forældre) er i sine to sprog, desto mere er barnet formodentlig trænet til at koncentrere sin opmærksomhed og filtrere forstyrrelser fra. Dette medfører en større meta-kognitiv fordel. Et forhold som måske kan forklare nogle af de diskussioner, som er ført omkring tosprogethed: Når man diskuterer sammenhængen mellem tosprogethed og udviklingen af henholdsvis metasproglige/metakognitive færdigheder og læse-/skrive færdigheder, så er det nødvendigt at være præcis med, hvad der menes med begrebet tosprogethed, for som under-

søgelsen viser, så er tosprogethed ikke en simpel faktor med en entydig påvirkning.

Sammenfatning

Det forhold, at tosprogede børn i deres dagligdag forholder sig til to forskellige sprog, giver dem tilsyneladende en række fordele. På det litterære plan udmærkede de tosprogede børn sig i bestemte opgaver, som afspejlede væsentlige aspekter af det at kunne læse og skrive, dog bør det understreges, at der er meget lidt, som tyder på, at tosprogede børns overordnede læse- og skrivepræstationer er signifikant forskellige fra etsprogede børns præstationer. De et- og tosprogede børn var således lige gode til at analysere sproget med henblik på at danne mening – en færdighed som bl.a. er relevant i forhold til at stave ord og udvælge billeder, som passer til en læst tekst. Fordelen for de tosprogede børn kommer til udtryk ved, at de klarer visse typer af opgaver lettere end etsprogede børn, nemlig opgaver, hvor barnet skal udvælge og integrere relevante informationer under tilstedeværelsen af forstyrrende information. En færdighed som er væsentlig i de fleste typer af litterære opgaver – dog i forskellig grad.

Tosprogede børn er lige så forskellige som alle andre børn og repræsenterer principielt samme sociale spredning i forventet skolesucces. Det særlige ved de tosprogede børn er, at de bruger og lærer to sprog. Deres to sprog kan være mere eller mindre udviklede, og det må anses som en del af skolens opgave at fange forskellene i børns sproglige forudsætninger og bygge videre på disse særlige kompetencer.

Undersøgelsen bidrager med stof til debatten omkring modersmålsundervisning, da resultaterne indikerer en positiv gevinst ved at tilbyde sprogundervisning i begge sprog, for de børn som vokser op med to sprog i hjemmet. Nærværende undersøgelse kan ikke indfange, hvorvidt der findes en kritisk grænse for hvor balanceret et barns to sprog skal være for at opnå den fulde meta-kognitive fordel, men den indikerer at desto mere balanceret barnet er i sine to sprog desto større fordel. Resultaterne understreger nødvendigheden af mere forskning i sammenhængen mellem tidlig tosprogethed, metakognitive- og læse- og skrivefærdigheder og især forskning, hvor tosprogethed ikke bliver betragtet som en enkel statistisk variabel. Til trods for at denne undersøgelses resultater og konklusioner bygger på et begrænset antal børn, så indikerer den med alt

tydelighed, at tosprogethed i sig selv ikke behøver at være en ulempe for et barn. Undersøgelsen viser derimod fordele ved at vokse op med to sprog i henhold til metakognitiv bevidsthed, som giver støtte til den internationale forskning på feltet.

I sprogtilegnelsen indgår både kognitive, interaktionelle, sociale og socialpsykologiske faktorer. I nærværende artikel er fokus på relationen mellem tosprogethed og den metakognitive udvikling. Alle børnene i denne undersøgelse kommer fra familier med god socioøkonomisk status. Der er således ikke taget højde for eventuel effekt af barnets socioøkonomiske status i undersøgelsens konklusioner. Dette bør dog ikke føre til et snævret syn på tosprogetheden som en ressource alene for børn i socioøkonomiske stærke familier. Som tidligere fremhævet peger internationale studier peger på, at også børn fra familier med dårlig socioøkonomisk status har en positiv metakognitiv effekt af at være tosproget (Engel et al., i tryk). Det kunne være ønskværdigt med en dansk udforskning af, hvorvidt dette også gør sig gældende for danske tosprogede børn, der vokser op i socioøkonomiske svage familier.

Referencer

- Ben-Zeev, 1977, The influence of Bilingualism on Cognitive strategy and Cognitive development. *Child Development*, 48, pp. 1009-1018.
- Bialystok, E. & Ryan, E.B., 1985, Towards a definition of metalinguistic skill. *Merill-Palmer, Quarterly*, 31, pp. 229-251.
- Bialystok, E., 1988, Levels of Bilingualism and Levels of Linguistic Awareness. *Developmental Psychology*, vol 24, pp. 560-567.
- Bialystok, E. & Herman, J., 1999, Does bilingualism matter for early literacy? *Bilingualism: Language and Cognition* 2(1), pp. 35-44.
- Bialystok, E.; Majumder, S. & Martin, M.M., 2003, Developing phonological awareness: Is there a bilingual advantage? *Applied Psycholinguistics*, 24, pp. 27-44.
- Cobo-Lewis, A.B; Pearson, P.Z.; Eilers, R.E. & Umbel, V.C., 2002, Effects of bilingualism and bilingual education on oral and written Spanish skills: A multifactor study of standardized test outcomes. In: Oller D.K. & Eilers R.E (ed.), *Language and literacy in bilingual children*, Multilingual Matters: Bristol, pp. 98-134.
- Cromdal, J., 1999, Childhood bilingualism and metalinguistic skills: Analysis and control in young Swedish-English bilinguals, *Applied Psycholinguistics*, 20, pp. 1-20.

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

- Engel de Abreu, P. M. J., Cruz-Santos, A., Tourinho, C. J., Martin, R. & Bialystok, E. (i tryk): Bilingualism Enriches the Poor: Enhanced Cognitive Control in Low-Income Minority Children. *Psychological Science*.
- Carrell, P. L., 1989, Metacognitive Awareness and Second Language Reading. *The Modern Language Journal*, 73 (2), pp. 121-134.
- Goetz, P. J., 2003, The effects of Bilingualism on Theory of Mind Development, *Bilingualism: Language and Cognition*, 6 (1), pp. 1-15.
- Gutiérrez-Clellen, V. F. & Kreiter, J., 2003, Understanding Child Bilingual acquisition using Parent and Teacher reports, *Applied Psycholinguistics*, 24, pp. 267-288,
- Hansen, M.; Kværndrup, L.; Larsen, K.; Laursen, E. & Pagaard, P.E., 1990, *SUP – diagnostiske læse- og retskrivningsprøver*, Vejledning, Dansk psykologisk Forlag: København.
- Haugen, E., 1956, *Bilingualism in the Americas, A Bibliography and Research Guide*. American Dialect Society.
- Holm, L. & Laursen, H. P., 2004, *Andetsprogdidaktik*, Dansk lærforeningens Forlag: København.
- Kittel, J. E., 1959, Bilingualism and language: Non-language intelligence scores of third grade children. *Journal of Educational Research* 52, pp. 263-68.
- Leopold, W.F., 1970, *Speech Development of a bilingual Child - A linguist's record*. New York, AMS Press.
- Lemmon, C.R. & Goggin, J.P., 1989, The measurement of Bilingualism and its relationship to Cognitive Ability. *Applied Psycholinguistics*, 10, pp. 133-55.
- Mayer, M., 1980, *Frog, where are you?* Dial Books for Young Readers: New York.
- Nielsen, C.J., 2001, *MiniSL – et prøvemateriale til beskrivelse og vurdering af børns sætningslæsning, læselyst og skrivning på 1. og 2. klassetrin*. Dansk psykologisk Forlag: København.
- Nielsen, C.J.; Poulsen, A. & Søgård, A., 2004, *Sætnings læseprøverne SL60 & SL40 – et prøvemateriale til beskrivelse og vurdering af børns læseniveau og læseudvikling på 2.-5.klassetrin*. Dansk psykologisk Forlag: København.
- Pearl, E.; Lambert, W., 1962, The relation of bilingualism to intelligence. *Psychological Monographs* 76, *General and Applied*, 76 (27), 1-23.
- Smith, F., 1923, Bilingualism and mental development. *British Journal of Psychology* 13, pp. 270-283.

Tosprogethed som faktor i udviklingen af læsning, skrivning og metakognitive færdigheder
Lone Sundahl Olsen og Kristine M. Jensen de López

- Sundahl, L., 2005, Tosprogethed som faktor i læse- og skriveudviklingen. Ikke-publiceret semesteropgave, Kandidatstudiet ved psykologistudiet Aalborg Universitet.
- Tsushima, W.T. & Hogan, T. P., 1975, Verbal ability and School achievement of Bilingual and Monolingual Children of different ages. *Journal of Educational Research*, 68, pp. 349-53.
- Valdés, G. & Angelelli, C., 2003, Interpreters, Interpreting and the study of bilingualism. *Annual Review of Applied Linguistics* 23, pp. 58-78.
- Vygostky, L.S., 1962, *Thought and Language*. MIT Press: Cambridge, MA.
- Wechsler, D, 2001, *WISC-III DK – vejledning*. Foreløbig udgave, oversat af Thomsen, H. Dansk psykologisk Forlag: København.